

Kulturarv og fiskeripolitik

Af Poul Holm

Teknologirådet holdt 22.-25. november 1996 en konference om fremtidens fiskeripolitik. Poul Holm var bedt om at gøre en status for fiskeriets kulturarv og specielt svare på spørgsmålet: "Hvad betyder billedet af de små blå kuttere og fiskeriet som en del af dansk kulturarv, når vi diskuterer fremtidens fiskeri?" Denne artikel er en omarbejdet version af hans mundtlige indlæg på konferencen. Han efterlyser en erhvervs- og kulturpolitik, der i forening kan befordre fortsat erhvervsudvikling på de mindre fiskerihavne og bevare værdifulde skibe og havnemiljøer, som ikke længere har et erhvervsmæssigt grundlag. Danmark bør tage ved lære af Norge og udvikle en kystkulturpolitik.

Fiskerihavnene er blevet tomme de sidste år. I hundredvis af fiskekuttere er blevet hugget op siden 1987, og der er ikke bygget nye. Nu, hvor resultatet kan ses, er der mange, som beklager udviklingen. Alle kan blive enige om, at fiskeriet er gået forfærdeligt tilbage. En avisleder om Esbjergs fiskeri er i den henseende typisk: "vi [har] alle i denne by på mere eller mindre tæt hold har været vidne til fiskeriets dramatiske nedtur (se bare på havnen). [...] Der er naturligvis – for at sige det mildt – noget vemodigt over at opleve, hvordan dette engang så stolte og frie erhverv er blevet "maltrakteret" af "tiderne". Man fristes til at sige, at udvikling har været lig med afvikling."¹

Men lighedstegnet mellem tomme havne og økonomisk tilbagegang holder ikke. Ganske vist er antallet af kuttere gået voldsomt tilbage, i Esbjerg således fra 601 fartøjer i 1970 til 103 fartøjer ved udgangen af 1996. Antallet af

arbejdspladser ombord er i samme periode faldet fra ca. 2000 til 469 mand. Men faktisk betyder fiskerierhvervet mere i dag for Danmarks udenrigshandel end for 25 år siden, da vi havde det største antal kuttere i Danmark. I 1970 udgjorde eksporten af fiskeprodukter 4,1% af den samlede udenrigshandel (0.9 mia kr. af en samlet omsætning på 22 mia), men i 1995 var procenten steget til 4,4 (12 mia af en samlet omsætning på 272 mia).² Til trods for den reelle stigning i erhvervets økonomiske betydning for landet, oplever alle paradoksalt nok udviklingen som en tilbagegang. Til en vis grad er klagerne privatøkonomisk begrundede: Samtidig med at erhvervet er så produktivt som nogensinde og indtjener flere penge til landet end tidligere, er beskæftigelsen ombord og på land gået kraftigt tilbage. De fleste andre erhverv har gennemløbet samme produktivitetstigning, uden at klagerne har lydt over hele landet. De overflødige arbejdskraften har fundet et andet erhverv, og dermed er den sag ude af verden, men sådan er det ikke med fiskeriet. Det er ikke kun de umiddelbart berørte, men hele samfundet, der beklager udviklingen. Vi oplever altså udviklingen på en anden måde, end de rent økonomiske tal skulle lede os til. Den smerte, der kommer til udtryk, er ikke en samfundsøkonomisk, men en kulturel smerte. Det er, som om fiskeriets skæbne rører ved en del af landets sjæl, dets kulturarv.

Hvad er kulturarv?

Kulturarven kan kort defineres som den åndelige og materielle bagage, vi tager med os ind i fremtiden. Kulturarven

er resultater af fortidens handlinger og produktion. Kulturarven er i sidste ende en kæde af fortidens valg (praktiske/teknologiske løsninger, samfundsmodeller og tankestrukturer). Kulturarven er både materiel og ideel. Kulturarven indeholder forhold som:

Fysiske strukturer, heriblandt skibe og havne

Kunnen, viden, livsstil

Erindring og identitet

Inspiration til fremtiden

Kulturarven er der, uanset om vi kender den eller ej. Men hvis vi kender den, kan vi vedgå arven, eller vi kan bevidst vælge den fra.

Hvad er kulturarven i dansk fiskeri?

Tiden 1880-1960 var dansk fiskeris storhedstid. Det var i denne periode, at det moderne danske fiskeri voksede frem med små og store havne fyldt med liv. I 1960 deltog 18.000 mand i fiskeriet, heraf 13.500 heltidsfiskere. Desuden var

der beskæftiget mindst 30.000 mennesker i de direkte følgerhverv, både i fiskeriets serviceerhverv og i forarbejdningsindustrien.

Trækutteren med glødehovedmotor er indbegrebet af denne periode. Det var en teknologi, som var skabt ved en bemærkelsesværdig kombination af statsstøtte og håndværk. Selve kuttertypen var tegnet af den kongelige lyst-yachtkonstruktør E. C. Benzon, og kutterne blev bygget i hundredvis med statsstøtte i tiden efter 1885. Denne skibstype var konstrueret til snurrevodsfiskeri efter rødspætter (og senere kuller). Den statslige støtte var parret med en enestående privat foretagsomhed og et snævert samarbejde mellem fiskerne og håndværkere på havnene, som udviklede et fremragende teknologisk udviklingsmiljø. Fiskerne og håndværkerne tog den nye teknologi til sig, først og fremmest med en kreativ udnyttelse af den nye eksplosi-

Kystfiskeriet fra Stenbjerg fungerede op til 1970'erne.

onsmotor, som oprindeligt ikke var tænkt anvendt på skibe. Dampen havde hidtil været enerådende ombord og forhindret en motorisering af småskibene, fordi den krævede en fast fyrbøder og betydelig teknisk kunnen. Forudsætningen for det danske træskib var et bevidst fravalg af datidens moderne foregangseksempel, den britiske damptrawler.³ Dampskibe var uhyre kostbare og krævede faglærte maskinmestre ombord. Det var en teknologi, som blev forsøgt indført i Danmark i 1890'erne, men opgivet omkring 1900 af både økonomiske og sociale grunde.

Brændstofmotoren var derimod et stykke simpel teknologi, som fiskerne tog til sig. Allerede i 1891 lykkedes det at installere en petroleumsmotor med stævnskrue til fremdrift af skibet, og da teknologien først var velafprøvet, vandt den i løbet af få år indpas på hele den danske kutterflåde. Den klassiske danske træskutter blev fuldstændt med stopmaskinen fra 1903 og styrehuset, som blev almindeligt omkring 1910. Det var et stykke teknologi, som i enestående grad var forenet med de særlige vilkår i de danske farvande, og samtidig var det en billig teknologi, som gav gode muligheder for selvejet. Derfor udviklede fiskeriet i Danmark sig helt anderledes end i de fleste af vore nabolande (inklusive Norge og Sverige), som langt hen ad vejen fulgte det britiske eksempel.

Træskutteren var bygget til kvalitets- snarere end kvantitetsfiskeri. Betingelsen for et lønsomt fiskeri var et stort og købedygtigt marked for frisk fisk, som blev bragt hurtigt ud til forbrugerne ved hjælp af jernbaner og lastbiler og et fintmasket detailhandelsnet. Markedet fandtes i de tyske byer i slutningen af sidste århundrede. Borgerskabet fandt det attraktivt at sætte en frisk fisk på bordet, og moden bredte sig ud i hele samfundet, efterhånden som distributionsnettet blev bedre og priserne lavere. Det var et forbrugsmønster, som var baseret på detailhandel. Madkulturen var baseret på friske varer, og de hjemmegående husmødre eller kokkepiger havde tiden til at tilberede rødspætter og persillesovs.

Frem til omkring 1960 bestod det danske fiskeris succes i sammenhængen mellem kvalitetsfisk, hurtig distribution og relativt gode priser på friske varer. For fiskerne betød

systemet, at små fartøjer med stor omstillingsevne og lave driftsomkostninger klarede sig godt. Derfor blev det en realistisk mulighed for mange fiskere at lægge penge til side, så de kunne købe egen kutter i en ung alder. Selveje og fri markedsøkonomi blev grundlaget i det danske fiskeri, mens samarbejde og andelstanke til trods for enkelte tilløb havde sværere kår. Fiskerne havde ganske enkelt erfaring for, at omstillingsevne var vigtigere end reguleret samarbejde, fordi fisken i havet skal fanges, når den er der, og specialisering og aftaler kunne blokere.

Sild pilles af garnet, Rønne, AR-foto

Sletten havn, efteråret 1949.

I dag længes de fleste fiskere tilbage til den tid og det øvrige samfund deler nostalgien. Ligesom vi hylder det rodfæstede selveje i landbruget, finder vi stor inspiration i tanken om havets frie fiskere og nyder historier om fandenivoldske fiskere, der trods almindelig lærdom og traditioner. På den måde er fiskerne ikke kun en erhvervsgruppe som alle andre, men et selvstændigt kulturelement i den danske tradition.

Men den tid kommer aldrig tilbage. Fiskeriet er forvandlet til ukendelighed de sidste par tiår, og tiden kan ikke skrues tilbage.

Fiskeriet i opbrud, 1975-1996

I tiden efter 1975 er fiskeriet blevet gennemgribende omstruktureret. Først og fremmest er der blevet langt færre arbejdspladser som følge af produktivitetsudvikling. Beskæftigelsen på land og vand er faldet til mindre end en tredjedel af arbejdsstyrken i løbet af en generation. I dag er der under 5.000 fiskere. Fiskeriet er gået fra at være en lille, men øjnefaldende del af det danske arbejdsmarked til at være et marginalt område.

Et enkelt eksempel kan vise, hvordan omstillingen griber dybt ind i erhvervsgrundlaget og fjerner en specifik teknologisk kompetence, som tidligere har givet det danske fiskeri en konkurrencefordel. Det traditionelle danske kernefiskeri, snurrevodsfiskeriet efter rødspætter, har været hårdt ramt af udviklingen på verdensmarkedet. Priserne på rødspætter har været konstant faldende målt i faste priser, og hollandske bomtrawlere har vist sig langt mere konkurrencedygtige leverandører af den billige kvalitet. Snurrefiskeriet er ganske vist langt mindre energiforbrugende end bomtrawlfiskeriet, men også på dette område har verdensmarkedet været imod: Energiforbruget har været faldende de sidste ti år, og kun en markant prisforhøjelse på olien vil kunne redde snurrefiskeriet. Da intet tyder på en snarlig olieprisstigning, er denne del af det danske fiskeri hastigt under afvikling. Dermed forsvinder en tradition for et kompliceret fiskeri, og det vil senere kunne vise sig meget vanskeligt at genetablere snurrefiskeriet. Der er ingen skurke i dette spil, og jævnlige antagelser om, at der er noget specielt galt i Esbjerg, som engang havde en flåde på flere hundrede snurreskibe, har intet på sig. Årsagerne til tilbagegangen skal findes på markedet.

Samtidig er familiemønsteret og dermed spisevanerne ændret fundamentalt. Detailhandelsstrukturen har måttet vige for fødevarekæder. Som et resultat af denne omlægning af hele det vestlige livsmønster er der opstået et globalt protein- og frostvaremarked, hvoraf danske fiskeres fangster udgør en forsvindende del. Hovedparameteret på dette marked er prisen, mens kvalitetsproblemer kan sminkes ved forarbejdning.

Alle fiskeriets problemer blev tydelige i årene omkring 1975. I dette år blev den europæiske flådes overkapacitet i forhold til ressourcerne for første gang erkendt som et politisk problem. Den udløsende faktor var Islands etablering af en 200-sømil økonomisk zone, som kastede den store britiske flåde tilbage i Nordsøen. Verdenshavene blev delt op i protektionerede zoner, og i løbet af få år var det gamle frie fiskeri en saga blot. Fiskeriet kom til at afhænge af kvoter og politiske forhandlinger langt væk fra havets hverdag.

I den komplicerede verden, der kom ud af denne omstilling, har fiskeriet endegyldigt forladt den nationale politiks rammer. Mellemlandere, distributører og især fødevarer-kæder handler globalt. Store islandske, norske og japanske fiskerirederier sætter deres flåder ind globalt ved at købe licenser, og østlandene kaster store mængder billig fisk på markedet. Der har ikke været kapital i den danske fiskerisektor til at oprette konkurrerende rederier. Det danske fiskeri er derfor fortsat på godt og ondt præget af små enheder.

Fiskeripolitikken er ikke fulgt med globaliseringen. Kvoterne forhandles ganske vist i EU, men fastlægges ofte ud fra nationale særinteresser. Modsætningen mellem de globale økonomiske rammer og de nationale/europæiske reguleringer rammer først og fremmest fiskerne. De fisker efter regler, der er fastsat ud fra den nationale/regionale fiskebestand, men skal overleve på verdensmarkedet. I praksis fører det til en siksakkurs i fiskeripolitikken mellem hensyn til ressourcer, verdensmarked og nationale/so-ciale vilkår.

Kompleksiteten har skabt en hær af eksperter (biologer, økonomer og teknologer), der informerer ud fra deres videnskab, som vel at mærke hver for sig kun dækker et aspekt af virkeligheden. *Der er ingen eksperter på fiskeriets helhed, og fiskeripolitikken bliver præget af aspekthensyn i stedet for generelle hensyn.*

Den offentlige debats forfald

Fiskeriets problemer er altså i det væsentlige skabt af verdensmarkedet, produktivitetsudviklingen og opdelingen af havene i økonomiske zoner. Desværre er det svært at ændre på disse forhold, og i stedet er debatten om fiskeriet ofte præget af personfikserede angreb. De danske fiskere har reageret enten apatisk eller vredt på udviklingen og har ofte skældt ud på budbringeren af de dårlige nyheder, som om udviklingen er eksperternes skyld. Til andre tider er udviklingen blevet skyldt på Fiskeriministeren eller fiskeeksportørerne. Andre parter i fiskeriet har til gengæld ikke holdt

Bagenkop havn, oktober 1973

sig tilbage med at skælde fiskerne ud. De fleste fiskere længes efter de gamle ukomplicerede dage og kræver et frit fiskeri. Andre accepterer, at overkapaciteten kræver en ny orden, men er usikre på hvordan.

Kompleksiteten i fiskeriet, mangelen på overblik, skiftende politiske vinde og almindelige fordomme har gjort den fiskeripolitiske debat uigennemskuelig og forgiftet. Vi har haft tyve års grøftegravning siden 1975. Med økonomiske zoner og overfiskning måtte EU improvisere en fiskeripolitik, der fik nøgleordene ophugningsstøtte – kvoter – overvågning. Reaktionen fra fiskerside kom prompte med blokade af havnene. Fiskerne gik i pindsvinestilling i 1975 – og der er de stadig. I 1996 stod den store debat om EUs forslag om satellitovervågning af store trawlere i åbent hav. Fiskerorganisationerne afviste forslaget som en mistænkeliggørelse af fiskerne, men dermed blokerede de for en dialog om, hvordan man kan komme åbenbare ulovligheder til livs og lette tilværelsen for de lovlydige fiskere. Til stadighed høres der røster om, at alt gik galt, fordi det frie fiskeri blev ophævet. Men der er ingen vej tilbage til 1950ernes fiskeri.

Omvendt er politikken med den voksende kompleksitet blevet i stigende grad bureaukratisk. Et godt eksempel ud af en lang række kom ved årsskiftet, hvor danske fiskere, som havde udvist initiativ og opfindsomhed ved at indgå en aftale med Marokko om forsøgsfiskeri, med timers varsel måtte opsigte aftalen og haste hjem for at kaste grejerne i Nordsøen, idet de ellers ville miste deres ret til en årskvotef af sild. Den slags bureaukratiske indgreb, ofte med meget kort varsel, kan ikke undgå at virke ødelæggende for selvstændige initiativer.

I en sådan situation er det ikke underligt, at fordomme hersker. Fiskerne har mistet deres traditionelle rolle som stoute og sandfærdige helte, og i stedet er der i offentligheden dannet et billede af hyklere på lovens kant. Biologerne, som i deres selvforståelse står som garanter for sagligheden, bliver stemplet som grønne manipulatorer af fiskerne.

Og politikerne, som skulle formidle samfundsinteressen, holder sig helst langt væk fra fiskeripolitikken, som har knækket mere end en fiskeriminister. Kun en gang imellem finder en stemmefisker en sag i fiskeriet.

Fiskeripolitikken støtter sig ikke på kulturarven

Fiskeriet har en stolt fortid at bygge på, men det er ikke givet, at fiskerierhvervet kommer til at skabe sin fremtid på fortiden. I praksis er fiskeripolitikken nemlig udformet i strid med erhvervskulturen.

Fangst landes i Stenbjerg, 1969.

Når småhavnene omdannes til erhvervsløse marinaer, når ophugningsstøtten saver kølen over på bevaringsværdige kuttere, og når kvotepolitikken er en fordeling af elendigheden, er der tale om statsstøtte til de mest kortsigtede interesser, mens langsigtede investeringer umuliggøres. Alt i alt kan fiskeripolitikken siges at gå direkte imod kernen i fiskeriets kultur: Viljen til at klare sig selv.⁴

Fiskeripolitikken bliver i dag til gennem en afvejning af en række teknologiske, økonomiske og biologiske parametre, mens samfundsmæssige helhedsvurderinger sjældent eller aldrig foretages. Fiskeripolitikken har som hovedopgave at skabe balance mellem fangstkapacitet, fangstgrundlag og skibenes driftsøkonomi. Derimod inddrager politikken sjældent bredere samfundsmæssige hensyn.

Der er skrevet en mængde økonomiske og biologiske rapporter som grundlag for den politiske indsats. Der er derimod ingen analyser af de sociale konsekvenser af den økonomiske og mentalitetsmæssige forandring. I Danmark er antallet af aktive fiskere halveret inden for de sidste tyve år, og inden for de næste få år vil der ske en ekstra reduktion. Vi ved kun lidt om, hvordan denne afvandring er forløbet, og hvilke konsekvenser den har og kan forventes at få på de fiskeriafhængige lokalsamfund. Noget kunne tyde på, at flugten fra fiskeriet går hurtigere, end erhvervets behov for arbejdskraft falder: De seneste år er der samtidig med afvandringen fra fiskeriet opstået problemer med at skaffe mandskab til bådene i flere vestjyske havnebyer.

De ændrede forudsætninger for fiskeriet er ikke kun et spørgsmål om svigtende resourcegrundlag og nye forvaltningsformer, men i høj grad også om social og kulturel omstilling. Der er tale om en voksende mistro hos fiskere og lokalbefolkning over for de lovgivende autoriteter, over for kolleger, og i lokalsamfundet selv.

Analysen af lokalsamfundet spiller en væsentlig rolle for fiskeripolitikken i andre lande, bl. a. i Canada, USA og Norge. I Nordnorge har sociologen Svein Jentoft påvist, at der inden for de sidste ti-tyve år er sket forandringer i familiemønsteret, som negativt påvirker rekrutteringen til fiskerierhvervet. Fiskerne oplever stigende problemer med deres fravær fra hjemmet, og ægtefællerne er ikke længere

så villige til at identificere deres eksistens med mandens erhverv.⁵ Denne omstilling stiller nye krav til både lands- og kommunalpolitikken, samtidig med at den er en udfordring til lokalsamfundene selv om at definere en ny rolle for sig i fremtiden.

I Danmark er der ikke foretaget lignende undersøgelser, men man kan antage, at de små fiskeriafhængige samfund i mindst lige så høj grad er præget af forandringer i familiemønsteret. Når dertil kommer, at det er ulige lettere at køre 20-30 km ind i landet til en industriarbejdsplads i Vestjylland end i Nordnorge, er presset på mændene til at forlade fiskeriet næppe mindre i Danmark end i Norge.

Fremtidens politik for de fiskeriafhængige lokalsamfund må inddrage sociale og kulturelle forandringer og prioriteringer ved siden af de biologiske og økonomiske omstændigheder. Hvis de danske kystsamfund skal overleve, må fiskeripolitikken befordre muligheden for at drive erhverv i fiskerihavnene. Forskning i *fiskerierhvervets sociale omstillingsproces* vil derfor være af betydning såvel

Fisken renses, 1977.

for den fremtidige fiskeripolitik som for den social- og kulturpolitik, som skal føres i lokalsamfundene. Og ikke mindst vil sådan forskning kunne ligge til grund for en lokal debat om værdier og fremtid for havnebyerne.

Har kulturarv og fiskeripolitik noget med hinanden at gøre?

Kultur er sejlivet. Selv om vilkår og teknologi er forandret, er de mennesker, som lever gennem forandringerne, ikke nødvendigvis så forandrede. Derfor må fremtidens fiskeripolitik formuleres i samspil med kulturarven. Helt alment kan man sige, at hvis vi ikke kender kulturarven og bevidst vælger den til eller fra, kan vi risikere, at den gør oprør mod os. Hvis vi ikke kender kulturarven, bliver vi fattigere materielt og åndeligt. En politik, der går imod kulturarven, vil vække protest. Derfor skal vi vælge bevidst, når vi smider dele af kulturarven væk, og lige så bevidst, når vi vælger at bygge videre på den.

Snurrefiskeriet er et klart eksempel på, at kulturarv og fiskeriets fremtid direkte har noget med hinanden at gøre. Snurrevoddet er på mange måder svaret på nutidens krav til et 'grønt' fiskeri: I forhold til trawl er snurrevoddet skånsomt mod bifangst og giver fangst af høj kvalitet for et minimalt brændstofforbrug. Alligevel er redskabet hastigt på vej ud af brug: Det er som nævnt ikke konkurrencedygtigt med bomtrawlet under de nuværende energipriser, og generationsskiftet er derfor et stort problem. De fleste unge foretagere går over i andre erhverv. Der er endnu erfaren arbejdskraft nok, men folkene ombord i snurreflåden er ældre, ofte oppe i halvtredserne. En fisker bliver som regel pensioneret ved 60 års alderen. Hvis snurrefiskeriet skal reddes, må der derfor ske en indsats nu. Når først et håndværk som snurrefiskeriet er tabt, vil det tage lang tid og koste store investeringer at reetablere det. Derfor er en støtteordning til bevaring og fornyelse af snurrevodsfiskeriet både i erhvervets og kulturarvens interesse, og mange gode kræfter burde gå sammen i et projekt om at give denne fiskeriform en renæssance.

Sammenhængen mellem erhvervspolitik og kulturarv er imidlertid ikke altid så direkte, og desværre er de ofte

direkte i modstrid med hinanden. Store dele af den kulturarv, vi forbinder med fiskeriet, er i færd med at forsvinde. Det gælder ikke så meget den åndelige som den materielle side af arven. Men fiskeriet er ikke et frilandsmuseum. Vi kan ikke kræve, at fiskerne opretholder materielle levn, som ikke er økonomiske. Den danske fiskerkultur med selvejet, trækutteren og de levende havne er et værdiladet symbol ikke blot for fiskerne, men for hele det danske samfund. Når denne kulturarv er i færd med at omformes/forsvinde, er det et problem ikke kun for fiskerne og fiskeripolitikken, men for hele samfundet.

Den fysiske struktur – havnene – er stort set intakt, men hvor længe? Vi ved, at der er 90 trafikhavne i dag, og at næppe mere end 20 har rimeligt potentiale til at overleve de næste femten år.⁶ Udviklingen kan blive den samme for fiskerihavnene. Mange små østdanske fiskerihavne er blevet omdannet til marinaer, og endnu flere af den slags projekter er på tegnebrættet. En marina giver nogle arbejdspladser (havnefoged, grillbar, købmand), men udelukker også muligheden for et håndværker/fiskermiljø. Mange steder er det oprindelige havnegrundlag forsvundet, andre steder kunne det reddes.

I tilfældet med marinaerne er det overordnede turistinteresser, der modvirker både fiskeriet og kulturarven. I andre tilfælde er det desværre selve fiskeripolitikken, der er i modstrid med kulturarven.

Intet lever uden at blive brugt, og store dele af de fysiske rester fra træskestiden kan og skal ikke bevares. Men det er ikke ensbetydende med, at vi alene skal lade markedet bestemme, hvad der skal overleve for fremtiden. Ophugningsstøtten medfører, at der snart ikke er flere trækuttere tilbage i havnene. Mangelen på politisk bevågenhed medfører, at de små bådehavne hastigt er ved at forsvinde. Og i de store havne er der ingen, der har overskud til at bevare vigtige bygninger og helheder, fordi al til rådighed stående kapital må bruges i kampen for at overleve. De snæversynede fiskeripolitiske reguleringer medfører hærværk på

Fremmede kuttere i Hvide Sande, 1970'erne.

bevaringsværdige kulturelementer. Hvordan ville landet måske se ud, hvis vi ophuggede alle de bondegårde, som lægges brak? Eller hvis vi lod alle herregårde forfalde? Lige sådan må det gælde vore havne. Det danske samfund vil være fattigere, hvis ikke

- Nogle jollehavne reddes fra marinadøden, f. eks. Jegindø, Lundeberg, Kalvehave...
- Nogle trækuttere bevares i sejlede stand.
- Enkelte hele miljøer bevares i de større havne, som Skagen, Esbjerg, Gilleleje...

Behovet for en kystkulturpolitik

De bedste garantier for, at disse miljøer bevares, er aktive erhvervsdrivende. Men i den udstrækning, de ikke vil overtage de gamle strukturer, er der behov for at gribe ind med andre midler. Indgreb forudsætter en kystkulturpolitik, som ikke findes i dag.

‘Kystkultur’ er et begreb, som blev udviklet i Norge i

1970'erne og 80'erne. Det betegner den herlighedsværdi, som kystens erhverv og hele samfundet har i bådkultur, havne og tradition for at udnytte havets og forlandets marine ressourcer. Bevaringen af kystkulturen er en væsentlig forudsætning for de massive tilskud, der gives i dag til bosætning og fiskeindustri i Nordnorge. Men bevaringen af kystkulturen er også i højsædet nær de store sydnorske byer, og tusinder af frivillige spiller en aktiv rolle. Kystlivsforeninger kendes i meget stort tal i Norge, hvor de bl. a. er forenet i Foreningen Kysten. Kystkulturen har efterhånden fået en rolle, som supplerer den rolle, som landbruget traditionelt spiller i den norske nationalidentitet.⁷

Frivillige kystlivsforeninger i Danmark tager allerede vare på mange værdier som regel uden nogen form for offentlig støtte. I dag findes der stort set ikke støtteordninger for denne type aktivitet. Fonden for bevaring af gamle træskibe har et beskedent budget og giver normalt ikke penge til mindre både og landfaste installationer, og kun et

par private fonde har givet støtte (når bortses fra egentlige storstilede turistprojekter). Mest succesfyldt er arbejdet nok lykkedes de steder, hvor foreningen har taget udgangspunkt i de lokale fiskere og håndværkere, som forener bevaringsinteressen med en praktisk forståelse for livet på en kystplads. Mange af de fiskere, som har måttet forlade erhvervet, kunne finde ny og attraktiv beskæftigelse, hvis flere kystkulturprojekter efter den norske model med forening af småerhverv og turisme blev igangsat herhjemme.

National bevaringsindsats for kystkulturen

Foruden det frivillige arbejde er der behov for en koordineret myndighedsindsats, baseret på en national bevaringsplan. Hovedprincippet også i det offentliges indsats må være at søge at bevare gennem aktivt brug, og samarbejdspartnere må søges i de frivillige kystkulturforeninger og fiskeriforeningerne. Skov- og Naturstyrelsen har påbegyndt en registrering af kystkultur i enkelte lokaliteter og denne beskedne start må udbygges kraftigt. Museerne vil være oplagte samarbejdspartnere i dette arbejde, ligesom interesserne i Miljø-, Fiskeri-, Erhvervs-, Turistministerierne samt amter og kommuner må inddrages.

Det haster med at få et overblik – og det koster, ikke meget, men der må nødvendigvis afsættes nogle midler.

Fortid gør stærk

Dansk fiskeri har en hundrede år lang tradition for selveje og mindre driftsenheder. Fiskeripolitikken har i de sidste femten år synligt kastet vrage på fiskeriets kulturarv, både materielt og etisk. Hundredvis af fartøjer er blevet hugget op, og om få år er den typiske trækutter i den lille havn forsvundet. Fiskeripolitikken har været formuleret, som om opfindsomheden i fiskeriet i sig selv er et problem. Skiftende regeringer har stillet krav til planlægning og central styring. Fiskerne har tordnet imod reguleringerne og forsøgt at undgå dem med lovlige og ulovlige metoder. Omkostningen er en fastlåst og mistroisk atmosfære, hvor der er ringe muligheder for en perspektivrig fornyelse af fiskeripolitikken.

Der er mange om ansvaret for denne udvikling, men

ingen rigtige skurke. Fiskerne har forståeligt nok kæmpet mod en begrænsning af deres frihed, og politikerne har nødtvunget gennemført centrale reguleringer for at undgå kollaps i bestandene. Denne situation er fastlåst og vil i længden kun bringe flere nedskæringer.

Der er brug for tillidsskabende foranstaltninger. En mulig vej fremad er at stille spørgsmålet: Hvorfor vil vi have et dansk fiskeri? Med de stolte fiskeritraditioner, som Danmark har, følger også en forpligtelse til at vise vejen ud af det morads, som det europæiske fiskeri er landet i i den sidste generation. Det forudsætter et fiskeripolitisk perspektiv, som også trækker på det bedste i fiskeriets kulturarv.

Til syvende og sidst ville Danmark uden aktive fiskerihavne være uden saltet i hverdagen. De små blå kutteres tid er nok forbi, men den erhvervskultur, der brugte dem, kan overleve. Derfor skal vi beskytte udvalgte dele af den materielle kulturarv, og derfor skal fremtidens fiskeri bygge på den åndelige kulturarv. Samfundet kan lære noget om vilje til overlevelse af fiskernes historie, og fiskerne selv kan finde optimisme for fremtiden ved at huske på fortidens evne til fornyelse. Kystkulturen er en lige så uomgængelig del af den danske identitet som landbruget. Derfor må vi tage vare og bygge videre på den.

Noter

1. Peter Bering, "I fiskens tegn", *Esbjerg Ugeavis* 8. januar 1997.
2. *Statistisk Årbog 1970 og Danmarks Varestatistik jan-dec. 1995*. Fiskerieksploaterens betydning er stigende set over et længere tidsrum: I 1960 udgjorde udlandshandelen med fiskeprodukter kun 3,6%.
3. Poul Holm, Fiskeriets modernisering. Den skandinaviske og den britiske model. *Sjæk'len 1989* (Esbjerg, 1990) 53-65. Poul Holm, Den flåde vi ikke fik. Danske damp-

Verdenssituationen vendes, Bagenkop, 1970'erne.

trawlere i Nordsøen og ved Island, 1887-1903 *Sjæk'len* 1991 (Esbjerg, 1992) 49-75.

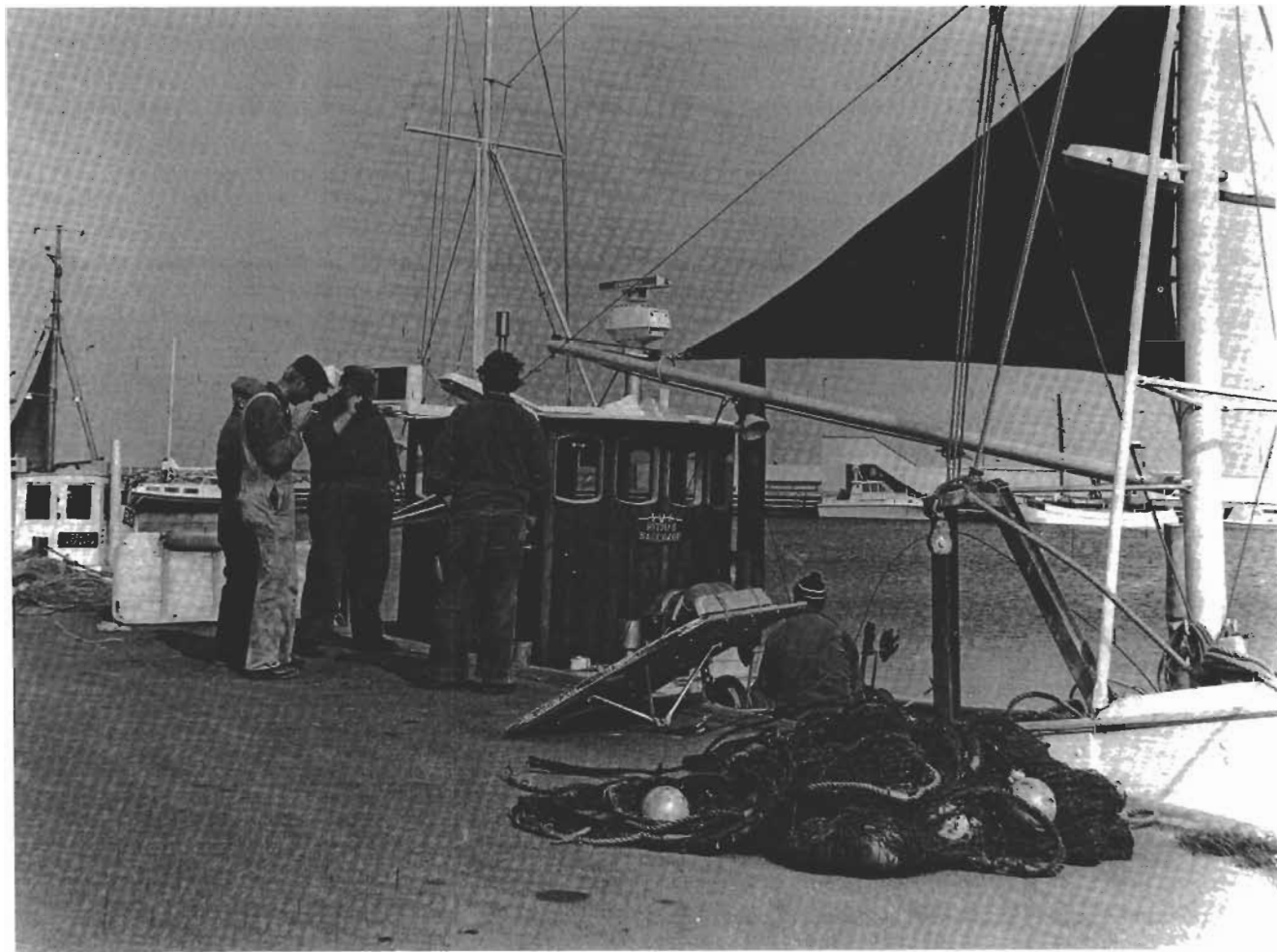
4. Fiskere og farvande. Tværsnit af moderne dansk fiskeri, udg. Poul Holm. Esbjerg 1994. Poul Holm, Et erhverv i sammenbrud. *Sjæk'len* 1993 (Esbjerg, 1994) 23-46.

5. Svein Jentoft, *Dangling Lines* (1991).

6. Morten Hahn-Pedersen, *Sjæk'len* 1995

7. Poul Holm, Kystkultur i internationalt perspektiv. *Norske*

Kunst- og Kulturhistoriske Museers årsmøde 1992 (Oslo, 1993). Poul Holm, *Kystkultur som forskningsemne. Kystsamfundets materielle kultur. Museumsnettverk 5* (Oslo: Norges Forskningsråd, 1995) 7-13. Coastal Life, 'Nordic Culture' and Nation State: Reflections on the Formation of the Nation State and Maritime History. *People of the Sea*, eds. Lewis R. Fischer & Walter Minchinton (= Research in Maritime History 3) (1992) 191-204.

Summary

Economic and biological reports are the usual basis for political decisions concerning the fishing industry. On the other hand, no analyses are available of the social consequences of changes of mentality and of economic conditions within the industry. In Denmark, the number of active fishermen has been halved within the last twenty years, and further reductions will take place in the coming years. The changing conditions for the fishing trade are not just a question of failing resources and new forms of management, but are also to a large degree a question of social and cultural readjustment. Fishermen and the local populations are increasingly adopting an attitude of mistrust towards the legislative authorities, their own colleagues, and the local community. We know very little about how this shift of mood has taken place, and what consequences it has had, and will have, for local communities dependent on fishery.

The analysis of local communities plays an important role for fisheries policies in other countries, such as Canada, the USA and Norway. In North Norway, the sociologist, Svein Jentoft, has recently shown that within the last ten or twenty years changes have taken place in family patterns which have a negative influence on recruitment to the fishing industry. Fishermen find it increasingly difficult to be away from home, and their wives are no longer willing to identify their existence with their husbands' jobs. These changes make new demands on both national and local politics, at the same time as they are a challenge to the local communities to define a new role for themselves in the future.

No similar investigations have been carried out in Denmark, but one may suppose that small communities de-

pendent on fishery are at least just as much affected by changing family patterns. If we add to this the fact that it is much easier to drive 20-30 kilometres to some industrial job inland in West Jutland than it is in North Norway, the pressure on men to leave the fishing industry is certainly no less in Denmark than in Norway.

Future policies for local communities dependent on fishery must take into account social changes and priorities as well as biological and economic conditions. If the Danish coastal communities are to survive, fisheries policy must make it possible to run industries in fishing ports. Research into the process of social change within the fishing industry will therefore be of importance both for the fisheries policy of the future and for the social and cultural policy to be pursued in local communities. Another important point is that such research could also provide the basis for a local debate about the values and the future prospects of fishing ports.

Poul Holm calls for industrial and cultural policies that together promote continued industrial development in smaller fishing ports, and preserve valuable ships and harbour environments which no longer serve a useful industrial purpose. Denmark should learn from Norway and develop a cultural policy for the coastal areas. The history of fishery can teach society something about the will to survival, and fishermen themselves can find a spirit of optimism for the future by remembering how their forefathers were able to adapt to changing conditions. The coastal culture is a part of the Danish identity that is just as indispensable as that of agriculture. For this reason we must preserve and develop it.